

MEKÂNIN TOPLUMSALLIĞI BAĞLAMINDA SİVAS İLİNDE GÖÇÜN EKONOMİ-POLİTİĞİ

Feride Fatma BİLGİLİ¹

Özet

Tarihin her döneminde var olan göç olgusu, 1970'lerden itibaren uygulanmaya başlanan neo-liberal yeniden yapılanma politikalarının etkisiyle büyük bir ivme kazanmıştır. Sermayenin hareketliliğinin ve yoğunluğunun arttığı bu süreçte, sermayeye karlılık sağlayabilecek, yatırım için en uygun koşullara sahip kentler gelişirken; bu imkânlarla sahip olmayan kentler ekonomik ve demografik açılardan gerilemektedir. Neo-liberalizmin mekânsal yapı üzerindeki bu etkisinin yanı sıra toplumsal eşitsizliklerin, işsizliğin ve yoksulluğun artmasına sebep olan politikaları da nüfusun mekânsal dağılımının yeniden şekillenmesinde rol oynayan etkenler olmuşlardır. Bu çalışmada kapitalist birikim modellerindeki dönüşümün Sivas İlinde yaşanan göç süreci üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal Mekân, Ekonomi-Politik, Göç, Neo-liberalizm, Sermayenin Hareketliliği.

The Context of the Communal Space Economy-Politics of Migration in Sivas

Abstract

The migration phenomenon that exists in every period of history, it has gained momentum with the influence of the neo-liberal restructuring policies that have been implemented since the 1970s. In this process of increasing the mobility and density of the capital, the cities developing that the capital has the most favorable conditions for investment and can provide profitability for the capital; the cities declining that it has not these opportunities economic and demographic perspectives. In addition to this effect of neoliberal on spatial structure, it's policies that increase social inequalities, poverty and unemployment have also been factors that played a role in the reshaping of the spatial distribution of the population. In this study, the transformation in the capitalist accumulation model has been tried to examine the effects on the migration process in Sivas.

Keywords: Social Space, Economy-Politics, Migration, Neo-liberalism, Mobility of Capital.

¹ İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı (Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı) Doktora Öğrencisi. e-posta: f.bilgili@hotmail.com

GİRİŞ

Tarihsel gelişim süreci içinde kapitalizmin doğası ile temel üretim ilişkileri aynı kalmakla birlikte sermaye birikiminin koşulları, uluslararası iş bölümünün niteliği ve işçi sınıfıyla sermaye arasındaki ilişki önemli değişikliklere uğramıştır. Bu, kapitalizmin dinamik doğasının bir sonucudur: sermaye kendi üretiminin koşullarını sürekli olarak değiştirir (Savran, 2009: 43). Birikim sistemlerinin dönüşümü her ölçekteki kentsel yapılanmayı etkileyerek kentlerin küresel üretim ilişkilerine eklenilebildiği ölçüde gelişebilme gerçeği ile yüz yüze bırakmıştır. Harvey'in (2015: 419) de ifade ettiği gibi kapitalizmin koşullarının hâkim hale geldiği bu dönemde kentsel süreçler, sermaye dolaşımının ve birikim süreçlerinin mantığıyla şekillenmektedir.

1960'larda girdiği aşırı üretim krizinden çıkabilmek için yeni pazar arayışına girerek dünya çapında daha rahat ve hızlı hareket edebilme yeteneği kazanan sermaye, kendine karlılık sağlayan mekânlar aramaktadır (Doğan, 2002: 90). Sermaye birikim sürecindeki değişim kendini, yatırımların ve istihdamın dünyanın ve ülkelerin belli bölgelerinde ve kentlerinde yoğunlaşması; sermayenin iç bileşenleri arasındaki hiyerarşik ilişkilerin, yerleşim merkezleri arasındaki hiyerarşiyi de yeniden yapılandırması biçiminde göstermektedir (Ataay, 2001: 54). Küresel ekonomiye eklenilebilen kentler gelişirken sürecin dışında kalan kentler gerileyerek ülke ölçeğinde kentsel/bölgesel eşitsizliklerin artmasına yol açmıştır.

Kapitalizmin 1970'lerde yaşadığı paradigma değişiminin kentlerin fiziksel mekanlarında ortaya çıkardığı dönüşümün yanında toplumsal gruplar üzerindeki etkisi de oldukça dramatik olmuştur. Dünya ekonomisinin 1970'lerde yaşadığı krizin ardından 1980'lerin başından itibaren uygulamaya konulan ekonomik yeniden yapılanmanın, ekonomik ve toplumsal yapıyı önemli ölçüde değiştirdiği görülmektedir. İşsizlik oranlarının artması, ücretlerin düşürülmesi ve sosyal devlet uygulamalarının azaltılmaya başlanması kentlerdeki mevcut gelir eşitsizliğini artırmıştır. Neo-liberal politikaların sınıfsal ve mekânsal düzeydeki eşitsizliği artırması, emeğin mekânsal hareketliliğinin de artmasını beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmanın amacı üretim/birikim süreçlerinde yaşanan dönüşümün mekânsal birimler üzerinde yarattığı etkiyi Sivas İli üzerinden okumaya çalışmaktır. Mekâna toplumsal bir bakış açısı içeren ve kent ile ilişkisel olanın mekansallığından hareketle göç olgusunun toplumsal-ekonomik koşullardan bağımsız olarak ele alınamayacağını savunan bu çalışmanın teorik çerçevesini ise; Lefebvre ve Harvey'in mekâna toplumsal olarak ele alan yaklaşımları oluşturmaktadır.

I. MEKÂN KAVRAMINA TOPLUMSAL BAKIŞ

Mekân olgusu fiziksel gerçekliğinin ötesinde karmaşık bir dizi durumu barındırır. Mekân aynı zamanda toplumsal olayların içinde geçtiği sosyal bir olgudur (Yırtıcı, 2009: 1). Bu bakımdan mekân ile ilişkisel olgular ele alınırken

mekâna bakış açısı oldukça önem taşımaktadır. Harvey'in (2013: 18) de belirttiği gibi kentsel olguları ve genelde toplumu anlayabilmek için uygun bir mekân kavramı tanımlamak yaşamsal önemdedir. Kent ile ilişkisel olanın mekansallığını ve tarihsel olarak şekillenen mekân kavramının toplumsallığını göz önünde bulundurmamak mekânsal çözümlerinin de daha doğru bir biçimde tespitine imkan sağlayacaktır.

Mekân kavramı Lefebvre'nin (2014: 21) de ifade ettiği gibi çok yakın zamanlara kadar bir soyutlamadan, içeriksiz bir içerikten başka pek bir şeyi çağrıştırmıyordu. Mekâna ilişkin bu mutlak bakış açısı 1970'lerden itibaren Henry Lefebvre, David Harvey gibi mekâna toplumsal olarak bakan kuramcılar sayesinde değişmeye başlamıştır. Üretim tarzı ile mekân arasında doğrudan bir ilişki kurmaya çalıştığı "*Mekânın Üretimi*" (2014: 21-24) adlı çalışmasında Lefebvre; mekânın zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağladığını ifade ederek bu kavramın herhangi bir "ürünü", şeyi ya da nesneyi değil, bir ilişkiler bütününe belirttiğini ifade etmiştir. O'na göre mekân, pasif, boş bir şey olarak ya da "ürün" gibi karşılıklı mübadelede bulunmaktan, tükenmekten ve yok olmaktan başka bir anlamı olmayan bir şey olarak düşünülemez. Özellikle kapitalizm koşulları altındaki mekân üretimiyle ilgilenen Lefebvre (Urry, 1999: 79) bir ürün olan mekânı toplumsal ve ekonomik ilişkilerin kaynağı olarak görmektedir.

Mekân kavramını üretim süreçleriyle ilişkilendirerek ele alan bir başka kuramcı Harvey (2013: 18) ise *mutlak mekân* ve *görelî mekân* kavramları üzerinde durur. O'na göre mekânın mutlak olarak ele alınmasıyla mekân, maddeden bağımsız bir "kendinde şey" haline gelir. Olguları ayırt edebileceğimiz ve sınıflandırabileceğimiz bir yapıya sahip olur. Görelî mekân görüşünün ise, onun sadece birbirleriyle bağlantı halindeki nesnelere varlığı sayesinde var olan, bu nesnelere arasındaki bir ilişki olarak anlaşılmasını gerektirdiğini belirtir. Mutlak mekân görüşünde mekânın kendisi bağımsız bir varlık olarak ele alınırken; görelî mekân kavramı ise mekânı ait olduğu ilişkiler bütünü içinde ele alarak bu çalışmanın dayanaklarından birini oluşturmaktadır.

Mekânı kapitalist üretim çerçevesinde ele alan Henri Lefebvre ve David Harvey'in ifade ettiği mekâna bakış açısı, toplumsal ilişkileri doğru bir biçimde çözümleyebilmek için oldukça önemlidir. Bu noktadan hareketle; mekânın tarihselliği ve toplumsallığı ile bağlantılı olan göç kavramının toplumsal ve ekonomik yapıdan bağımsız bir biçimde ele alınmasının indirgemeci bir yaklaşım olacağını söylemek mümkündür. Bu amaçla çalışmanın geri kalan kısmında üretim ilişkilerinde yaşanan dönüşümler ve bu dönüşümlerin kentlerin sosyo-ekonomik yapılarında meydana getirdiği etkiler ele alınacaktır.

II. BİRİKİM SİSTEMLERİNDEKİ DÖNÜŞÜMÜN KENTSEL GELİŞME VE EMEK ÜZERİNE ETKİLERİ

Bu bölümde, sosyal/refah devleti ve neo-liberal devlet uygulamalarının kentlerin gelişimi ve emeğin hareketliliği üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

A. REFAH DEVLETİ UYGULAMALARININ KENTLER VE EMEK ÜZERİNE ETKİSİ

Sonsuz sermaye birikimini gerçekleştirmeyi amaçlayan kapitalizm, yapısal olarak aşırı-üretimden kaynaklanan krizleri barındıran bir sistemdir. Kapitalizmin krizi, kar, faiz, rant gibi mülkiyete konu olan gelirlerinin artırılmasını sağlayacak yeni pazarların bulunamamasının bir sonucu olarak aşırı üretimden kaynaklı ortaya çıkar. Bir ekonomik sistem olarak ortaya çıkışından bugüne kadar çeşitli dönemlerde krize giren kapitalizm, krizini yoğun birikimin ilk krizi veya 'rekabetçi düzenlemenin son krizi' olarak ele alınan (Lipietz, 1993: 68) 1930'ların krizinin temelinde, Fordizmin kitlesel üretimini karşılayacak ölçüde kitlesel tüketimin sağlanamaması nedeniyle aşırı-üretimden ortaya çıkışı bulunmaktadır.

Kapitalist krizler, aşırı üretim krizleri olduğuna göre (arzın talebi aşması), çağdaş birikimde talebi destekleyici çeşitli önlemlerle krizden çıkmak hedeflenmiştir. 1929 krizinde yaşanan gerilemeyi durdurmak için talebi desteklemeye yönelik çeşitli önlemler alınmıştır. Bu önlemler kitlelerin satın alma gücünü görece istikrara kavuşturmaya ve ekonomik faaliyet düzeyine görece istikrar kazandırmaya yönelik önlemlerdi (Gouverneur, 2007: 247). Kitlesel talebi uyarmak amacıyla işçilerin alım gücü çeşitli uygulamalarla yükseltilmeye çalışıldı. Hükümetler sosyal sigortayı, sağlığı, eğitimi, konutu vb. alanları kapsayan harcamalar aracılığıyla toplumsal ücreti destekleyecek adımlar attı (Harvey, 1997: 158). Böylelikle Fordist-Keynesyen dönem, sistematik olarak savaş sonrasındaki 30 yılı yeniden düzenleyen birikim rejimi olmuştur (Brenner, 2004: 105; Lipietz, 1987: 189).

Fordist ve Keynesçi ekonomik ve politik sistemin geçerli olduğu sermaye, devlet ve büyük işçi örgütleri arasındaki toplumsal uzlaşmaya dayanan sosyal devlet döneminde, toplumsal bütünleşme ve refahı artırmaya yönelik yaklaşım altın yıllarını yaşamıştır (Kaygalak, 2009: 45). Devletin ortak tüketimin örgütlenmesi üzerindeki yoğun müdahaleyi sağladığı bu dönemde aslında işgücünün asgari düzeyde zorunlu yeniden üretimini garanti etmekteydi (Castells, 2014: 39). 1980 yılına yani neo-liberalizme kadar sürekli milli gelire koşut yükselme eğiliminde olan emek gelirinin payı, 1980'lerden sonra azalmıştır (Kazgan, 2016: 147). Sosyal devlet anlayışının sosyal adaleti sağlama rolü doğrultusunda getirdiği bu uygulamalar ücretli işgücünün yaşam standartlarını artırarak toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizlikleri görece olarak azaltmıştır.

Sosyal Refah devletinin toplumsal sınıflar üzerindeki etkilerinin yanı sıra kentler üzerinde de önemli etkileri olmuştur. Kentlerin kolektif tüketimin mekânı haline getirilmesini amaçlayan bu dönemde kentsel yatırımların da görece olarak artması kentler ve bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesinde önemli araçlar haline gelmiştir. Ayrıca 1945 ile 1970/75 döneminin hızlı ekonomik büyüme ortamının da tanıdığı olanaklarla, refah devleti dönemi kentlerde, başta işçi sınıfı olmak üzere ücretli kesimlerin sosyal yaşam koşullarını kolektif tüketimle ve toplumsal çıkarlar

adına bireysel çıkarlarının kısıtlanabilmesi de içeren kent planlamasıyla düzenlenen bütünlleştirici bir kentleşme anlayışı söz konusu olmuştur (Doğan, 2002: 81).

Özetle, II. Dünya Savaşı sonrası süreçte etkisini artıran Keynesyen ekonomik politikaların ortaya çıkardığı Sosyal refah devletinin işgücünün yeniden üretimini sağlamaya yönelik olarak sosyal kamu harcamalarını artırması kaynakların yeniden dağıtımını ve bölüşümünün sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde ortaya çıkmasını sağlamış ve gelir dağılımını iyileştirici etkiler ortaya koymuştur. Yine bu dönemde devlet doğrudan yatırımcı rolünü üstlenerek kamu yatırımları yoluyla kentsel istihdamı artırmıştır. 1970'li yıllardaki emeğin yeniden üretimi önceliğinin yitirilerek sermayenin desteklenmesine yönelik politikaların ön plana çıktığı bir paradigma değişiminin yaşandığı sürece kadar olan dönemde devletin toplumsal eşitliği sağlamaya yönelik politikaları yoksulluk ve işsizliği kontrol altında tutmasını sağlamıştır.

B. NEO-LİBERAL SÜREÇ VE SERMAYENİN YOĞUNLAŞMASI / HAREKETLİLİĞİ BAĞLAMINDA EMEK GÖÇÜ

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde altın çağlarını yaşayan kapitalizm, 1960'ların sonuna doğru yeni bir birikim kriziyle daha karşı karşıya kalmıştı. 1960'lara kadar yüksek üretkenlik artış oranı ile kâr oranlarındaki düşmeyi engelleyen kitlesel üretime dayalı Fordist uygulamalar, bu tarihlerde artık tüm potansiyelini tüketerek kâr oranlarındaki düşmeyi engelleyemez hale gelmiştir (Taymaz, 1993: 22). Aşırı birikimin kâr oranlarını düşürmesiyle 1970'lerin başında birikim modeli yeniden tıkanmasıyla kapitalist ekonomik sistem kendini yeniden üretebilmek amacıyla artık yeni bir birikim modeline ihtiyaç duymaktaydı.

Fordist sistemin katılıklarından kaynaklanan sorunlar ancak üretim ölçeğinin küçültülüp esnekleştirilmesiyle mümkün olabilirdi. Krizin nedeni olan aşırı kapasite ve aşırı üretim artışı karşısında çözüm olarak yeni pazarlar bulunması gerekiyordu. Bunun için ise yapılması gereken sermayenin önünün açılarak sermayenin dolaşım hızının artırılmasıydı. Bu amaçla 1970'lerden itibaren "Esnek Üretim" (postfordist üretim tarzı) tarzı kabul edilmeye başlamıştır. Kapitalizmin ve sermaye birikim koşullarının ulaştığı bu aşamada, daha önce belirlenmiş ilişkiler, artık sermaye birikimine ayak bağı olduğu ölçüde aşılması gereken ilişkiler ya da katılıklar olarak algılanmaya başlanmış ve bu katılıkların esnetilmesi için *neo-liberalizm* olarak tanımladığımız uygulamaları yaşama geçirmişlerdir (Ercan, 1997: 38). Fordizmin katı kurallarının sermayenin uluslararasılaşabilmesi için esnetilmesi, üretim ölçeğinin küçültülmesi ve üretim sürecinin parçalara ayrılması post-fordist üretimin diğer özellikleriydi. Bu koşullar aynı zamanda uluslararası alanda dolaşımı hız kazanan sermayenin peşinden giden emek gücünün de hareketlilik kazanması anlamına geliyordu. Esnek üretim koşulları, karlılık için en uygun mekânları arayan sermayenin belli bölgelerde yoğunlaşarak bu bölgelerin çevre yerleşmelerden göç almasına yol açmıştı.

Neo-liberal yeniden yapılanma sürecinin, bireylerin toplumsal ve ekonomik durumunu üzerinde önemli değişimler yaratacak olan sacayağı niteliğinde üç politika bulunmaktadır. En önemli yeniden yapılanma öğeleri olan bu politikalar; sermayenin dolaşım süreciyle ilgili olarak *serbestleştirme* (liberalizasyon), toplumsal ve ekonomik politikayla ilgili olarak *düzenleme dışı bırakma* (deregülasyon), üretim ve emek süreçleriyle ilgili olarak *esnekleştirme* (post-fordizm) politikalarıdır (Doğan, 2002: 16). Bu uygulamalarla sermayenin dolaşım hızı ve serbestisi artırılarak ülke ekonomilerinde piyasanın koşulları sağlanması amaçlanıyordu. Kendi kurallarına göre işleyen bir piyasalar sistemi demek olan piyasa sistemi, ekonomik yaşamın tümünü dışardan yardım ve müdahale gelmeden örgütleyebilen bu tür bir sisteme kesinlikle kendi kurallarına göre işleyen bir sistem denilebilir (Polanyi, 2016: 85).

Neo-liberal uygulamalar serbest piyasa koşullarını sağlamak amacıyla piyasanın önündeki her türlü engeli ortadan kaldırmayı amaçlamaktaydı. Piyasa mantığını engelleyen her türlü kollektif yapının yok edilmesi gerektiği (Bourdieu'den akt. Yeldan: 2002: 5) düşüncesi, devleti de piyasa mantığının önünde bir engel olarak görmekteydi. 1980 sonrası dönemde kademeli olarak ekonomiden çekilmeye başlayan devletin görev ve sorumlulukları da değişime uğramıştır. Devlet artık yatırımcı ve/veya üretici niteliğinden arındırılacak ve toplumsal gelir dağılımını *sermaye lehine* düzenleme işlevini sürdürmeye devam edecektir (Yeldan, 2002: 5, Şengül, 2008: 286). Bu politikaların ekonomik sonuçları hemen her yerde aynı olmuştu; toplumsal ve ekonomik eşitsizlikteki muazzam bir artış, yoksul halkların sayısında belirgin bir artış (Chomsky, 2003: 8).

Keynesçi dönemin sona erdiği ve yeni liberal politikaların egemenliğini gerek iktisadi gerekse ideolojik düzeylerde adım adım pekiştirdiği 1980'li yıllarda, iki özgün iktisat politikası bu sürecin yaşandığı ülke toplumlarını derinden etkilemiştir: *özelleştirme* ve *sanayisizleşme* (Ersoy, 2001: 33). Hiç kuşkusuz minimal devlet anlayışının getirdiği bu iki politika, istihdam edilen kesim üzerinde olumsuz etkiler yaratarak işsizliğin ve yoksulluğun artmasına neden olmuştur. Özelleştirme ve sanayisizleşme politikalarının yol açtığı gelir eşitsizliği ve bölgeler arası eşitsizlikler, emeğin mekânsal dağılımını farklılaştırmış ve emek gücünün sermaye/emeğin yoğunlaştığı kentlere akarak kentler arasında yaşanan göçün hızlanmasına neden olmuştur.

1.Özelleştirme Politikaları

II. Dünya Savaşının ardından uygulanan Keynesyen politikalarla devletin kamu yatırımlarını üstlenmesi ve sosyal harcamaları artırması 1970'lerde patlak veren krizin nedeni olarak görülmeye başlanmıştı. Krizden kurtulmanın çözümü ise, serbest piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırılması için devletin ekonomik yaşamdaki yerinin ve rolünün daraltılması olarak görülmüştür. Neo-liberal politikaların piyasa ekonomisini hakim hale getirme araçlarından biri olan düzenleme dışı bırakma ilkesi devletin her alanda tasfiyesini öngörüdü.

Bir önceki dönemin sosyal devleti toplumsal sınıflar arasında eşitlikçi bir gelir dağılımı sağlamıştı. Bu dönemde devletin yatırımcı ve üretici rol üstlenerek toplumun dezavantajlı kesimlerine yapmış olduğu sosyal harcamalar, kar oranlarının düşmesinin ve büyüme hızının yavaşlamasının başlıca nedeni olarak görülmekteydi. Aşırı büyüyen devletin artık küçülmesi çekilmesi görüşü doğrultusunda birçok gelişmiş ve az gelişmiş ülkede devlet minimal sınırlarına çekilmeye başlayarak devlete ait kurum ve kuruluşlar özel kesime devredilmiştir. Dünya çapında özelleştirme uygulamaları gerçekleştirilirken şu hedefler gerekçe gösterilmişti: devlet için gelir arttırmak; ekonomik etkinliği teşvik etmek; ekonomide hükümetin müdahalesini azaltmak; daha geniş bir mülk sahipliğini teşvik etmek; kamu şirketlerini piyasa disiplinine tabi tutmak ve ulusal sermaye piyasalarını geliştirmekti (Okonkwo ve Obidike 2016: 48).

Bu gerekçelerle hızlı bir biçimde uygulanmaya başlanan özelleştirmelerle, kamu yatırımlarının özel kesime devredilmesi toplumsal sınıfların yapısı üzerinde pek çok olumsuz etkiye yol açmıştır. Özelleştirilen kuruluşların maliyeti düşürmek amacıyla pek çok işçiyi işten çıkarması işsizlik oranlarında artışı ve yoksulluğu beraberinde getirmiştir. Coğrafi bölgeler ve toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliği belirgin bir biçimde artırarak temel mal ve hizmetlerin sunumunu piyasaya bırakan özelleştirme uygulamaları, kentleri ve kentlerde yaşayan emek gücünün çalışma ve yaşam koşullarının kötüleşmesine yol açmıştır.

2. Sanayisizleşme Süreci ve Kentler

Fordizmden postfordizme geçiş sürecinde neo-liberal politikaların uygulanmaya konulması, daha önceki dönemde ön plana çıkan sanayileşmenin geri plana itilmesine ve ulusal gelir içindeki sanayinin payının düşmesine yol açmıştır. Örneğin, Birleşik Devletleri'nde imalat sanayiinde çalışanların oranı zirve yaptığı 1973 yılında işgücünün % 32,5'ini oluştururken 1975 yılında bu oran % 29'a düşmüştür. Aynı şekilde 1974'te Fransa zirve yapmış ve onu İtalya ve Batı Almanya izlemiştir (Smith, 1984: 113). Bu tarihlerden sonra başka birçok ülke ekonomisinde sanayinin oranı düşmeye başlamıştır.

Bu durum, esnek üretime geçişle mekâna bağımlılığı azalan sermayenin karlılığı için en uygun yerleri aramasının ve bu mekânlara yatırım yapmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu arayış, arzulanan faaliyet tipi için en çekici alanların bulunması amacıyla gittikçe daha çok 'serbest' sermayenin mekansal olarak taşınmakta olduğunu göstermektedir (akt. Thorns, 2004: 57). Kamu ya da özel girişimcilerin karlı bulmadıkları bir alandan ya da bir yerleşmeden çekilmeleri anlamına gelen sanayisizleşme süreci (Ersoy, 2001: 43) günümüz kentlerinin fiziksel ve ekonomik yapısını etkileyen önemli bir unsurdur. Sanayisizleşme, üretimin küresel coğrafya politikasının dramatik dönüşümü olarak gerçekleşir. Bazı coğrafyalar sanayisizleşmenin kaçınılmaz olarak yaşandığı yerler olurken, özellikle

az gelişmiş kapitalist metropoller ve yereller yeni sanayi odakları haline gelmektedirler (Şen, 2011: 8). Bu durum kentler, bölgeler ve ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılaşmaların da gittikçe daha belirgin hale gelmesine yol açmıştır.

Kentlerde sanayi sektörü gerileyip hizmet sektörünün ağırlığı artarken sermayeyi çekmeyi başarabilen bu kentler küresel kentler olma özelliği kazanmıştır. “*The Global City*” adlı çalışmasında Saskia Sassen, üretim hizmetleri olan reklamcılık, muhasebecilik, sigortacılık, bankacılık/finans ve hukuk hizmetlerini, global kentleri sıralamak için kullanmıştır. Bu kentler global ekonomi içinde üçlü dünya kentidir. Çünkü bu kentler finans merkezi olmaları, üretim merkezi olmaları ve yenilikler için bir pazar durumunda olmaları nedeniyle oldukça önemli konumdadırlar (akt. Öktem, 2013: 113). Ülkelerin belirli bölgelerinde uluslararası sermayeye eklenilebilen küresel kentlerin gelişmesi çevre yerleşmeler açısından olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu bölgeler yüksek düzeyde işgücü gereksinimi doğurmakta ve çevresine nüfus çekmektedirler (Kaygalak ve Işık, 2007: 20). Harvey’in de (2015: 603) belirttiği gibi, istihdam peşinde koşan ve yaşaması için gereken asgari bir ücret arayışı içinde olan emekçi, sermaye nereye akarsa oraya gitmeye zorlandığı için yeterli istihdam olanaklarına sahip olmayan kentlerden gelişmiş bölgelere doğru hızlı bir emek göçü yaşanmakta olup bu durum kentler arasındaki ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklarının daha da belirginleşmesine yol açmaktadır.

III. TÜRKİYE’DE EKONOMİK POLİTİKALARIN DÖNÜŞÜMÜ VE GÖÇ HAREKETLERİNE OLAN ETKİSİ

1923’ te kurulan Türkiye Cumhuriyeti, çöken Osmanlı Devletinin ekonomik yapısını devralmıştır. İmparatorluk Avrupa’nın sanayi kapitalizminin rekabeti sonucu büyük ölçüde tahrip edilmişti. Öte yandan imparatorluğun batı kapitalizminin etkisi altına girmesiyle ekonomik ve toplumsal yapılar çarpıtılmıştı. Geriye çok cılız, genellikle İstanbul, İzmir, Bursa gibi birkaç liman kentinde toplanmış ‘hafif sanayi’ kalmıştı. Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra benimsenen devletçilik politikasıyla devlet doğrudan yatırımlara yönelmiştir. Bunalıma çözüm olarak devlet doğrudan sanayi yatırımlarına yöneldi. I. Beş yıllık sanayi planına dahil edilen yatırımların finansmanı büyük ölçüde devletin finansmanına dayandırılmıştır. (Başkaya, 2015: 129). Devletçiliğe geçiş kararının verilmesinin ve himayeci politikaların nedeninin arkasında yatan temel neden sanayileşme kararıydı ve sanayileşme kararı büyük buhranı izleyen yıllarda adeta bir ölüm kalım meselesi olarak görülmekteydi (Boratav, 2006: 236).

1923 yılından günümüze kadar olan dönem incelendiğinde, Türkiye’nin iç göç kavramı ile tanışması 1950 yılından sonra olmuştur. 1923’ten itibaren başlatılan dönemde, önemli bir iç göç hareketinin yaşanmadığını söyleyebiliriz. Bu dönemde, doğal olarak kırdan kente ve kentten kente cılız bir göç söz konusuydu; ancak bu göç hareketlerine; sonraki dönemlerdekiyle kıyaslanamayacak kadar küçük gruplar katılıyordu (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 250). 1950 yılına kadar il içi

göç ve mevsimlik işgücü göçünün olduğu Türkiye’de, bu yıllarda başlayan ekonomik canlanma ile bölge içi ve bölgeler arası göçler meydana gelmiştir. 1950 yılından itibaren gerçekleştirilen göç hareketlerine bakıldığında bunun daha çok *köyden kente* doğru olduğunu görülmektedir. 1980’den sonra bu tablonun değişmekte olduğunu ve göçün istikametinin küçük şehirlerden daha büyük şehir veya metropollere doğru (*kentten kente*) yöneldiği dikkatimizi çekmektedir (Sağlam, 2006: 39). Son kırk yıl içinde artan kentsel nüfusun büyük bir kesimi İstanbul, Adana, Ankara, İzmir ve Bursa’da yer almaktadır (Keleş, 2016: 76). Bu kentler halen çevre yerleşmeler açısından birer çekim merkezi olmaya devam etmektedir.

Türkiye’de, 1950’lerde başlayıp 1970’lerden itibaren hızlanan göç olgusunu, dünya ekonomisine koşut olarak izlenen ekonomik politikalarından bağımsız olarak ele alamayacağımızı daha önce ifade etmiştik. Dünyada pek çok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi, Türkiye’de de köylülüğün çözülmesi ve kırdan kopuş II. Dünya Savaşı sonunda başlamıştır. 1945’ten sonra Türkiye’de, ülkenin hemen hemen tamamında tarımsal yapının dönüşümü ile birlikte kentsel nüfusun hızlı bir artışına tanık olundu (İçduygu vd., 1998: 221).

Türkiye’de de 1923’ten beri süregelen kalkınma çabası, 1950’den başlayıp 1970’lere kadar sürecek kesin bir dışa bağımlılık dönemi yaşamıştır zira çeşitli alanlardaki sanayi yaratıcı olmaktan çok montajcıdır. Memleketin hammaddesini, ya da dışarının ucuz hammaddesini alıp onu işleyen bir sanayi değil, Avrupa’nın zaten işlenmiş parçalarını alıp birbirine ekleyen israfçı bir sanayi kurulmuştur. Bu sanayi, Avrupa’nın mamul parçalarına, ithalata muhtaçtır. Dolayısıyla dış borçlara muhtaçtır. Bu durumda yabancı devletlerin Türkiye’ye verdiği borcun önemi söz konusu dönemde bir kat daha artmıştır. Borcun azalması halinde belirecek tehlike sadece belirli malların alımı, belirli sanayi dallarının kurulamaması, yatırımların azalması değil, bütünüyle sanayinin ve bağımlı ekonomik düzenin çökmesidir. (Cem, 2007: 399). Bu şartlar altındaki Türkiye ekonomisi 1970’lerin sonunda ödemeler dengesi krizine girmişti.

Türkiye ekonomisinde 1974’den beri devam eden ödemeler dengesi krizi belli sürelerle ertelenebilmişti fakat 1980’e gelindiğinde bu uygulamaların krizden çıkış için yeterli olmadığı görüldü. 24 Ocak 1980 kararlarıyla ekonomide yeni bir dönem başlıyordu. Bu stratejiden amaçlanan, ekonominin dışa açılmasını sağlamaktı. Dışa açılmada piyasa güçlerine dayanılarak gerçekleştirilecekti (Başkaya, 2015: 193). Öyle ki “devletçi, korumacı, müdahaleci” iktidarların yaptığı büyük hatalardan doğan yoklukların ancak “serbest piyasa ekonomisi” ile ortadan kaldırılacağına inanılmaktaydı (Boratav, 20016: 135).

Serbest piyasa ekonomisine geçilmesiyle devletin sanayileşme sürecini etkileyen belli başlı bütün araçlarının elden çıktığı ve devletin rolünün hızla azaltıldığı bir döneme girilmiştir. Fiyat kontrollerinin ve sübvansiyonların kaldırılması, dış ticarete ve iç ve dış finans piyasalarında sağlanan liberasyon, kamu yatırımlarının hızla düşmesi ve kamu işletmelerinin özellikle 1990 sonrası

dönemde özelleştirilmesi sürecinin hız kazanması, sanayi kuruluşlarının yabancılara satılması ve/veya şirket evlilikleri sürecinin hızlanması ve bu yolla sanayi üretim ve yatırımlarında devletin yerini yerli ve yabancı özel sermayeye bırakması bu sürecin temel halkalarını oluşturmuştur (Şenses ve Taymaz, 2003: 2).

Tablo 1: İmalat Sanayiinde Devlet Sektörü (1950-2001)

Yıllar	İşyeri Sayısı	Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısı
1950	103	76, 033
1960	219	127, 988
1970	254	185, 444
1980	408	287, 189
1990	410	249, 762
2001	258	114, 885

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 1923-2011 İstatistik Göstergeler, s. 461

Yukarıdaki tabloda 1950-2001 yılları arasında imalat sanayiinde devlet sektörünün ağırlığı görülmektedir. Ekonomide devlete ait işyeri sayısı ve kamuda çalışanların sayısı 1980'lere kadar artış gösterirken bu rakamların daha sonraki yıllarda düştüğü görülmektedir.

Bu sürecin mekânsal yansımaları Türkiye'nin değişen kentsel hiyerarşinde dönüşüm yaratması şeklinde olmuştur. 1980 sonrasında metropoliten alanlarla, özellikle dış ticaret ilişkilerinin yoğun olduğu merkezlerdeki gelişmeler, küresel bağlantı noktaları olarak kentlerin yeni işlevler kazandığını göstermektedir (Eraydın, 1992: 112). Bu sonucun yansıması Türkiye'de metropol kentlerin ön plana çıkmasıdır. Özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren başta İstanbul olmak sanayideki gelişme büyük ölçüde İstanbul merkezli olmuştur. Gerek onunla girdi-çıkı ilişkileri içinde olan küçük-orta ölçekli sanayi gerekse diğer sektörler büyük sanayi yatırımlarını izlemekteydiler. Bu bakımdan en dikkat çekici iller, İstanbul ve İzmir gibi önemli merkezlerin yakın çevresindeki Tekirdağ, Kırklareli, Sakarya, Bilecik, Eskişehir, Çanakkale, Manisa gibi iller olmuştur. Büyük sermaye yatırımları daha çok bu kentlerde yoğunlaşarak kentlerdeki gelişmeyi büyük ölçüde büyük sermaye yatırımları sürüklemiştir (Ataay, 2001: 75).

Sermayenin uluslararası bir nitelik kazanmasının en önemli mekânsal sonuçlarından birisini de Anadolu'da özellikle 1990 sonrası dönemde ortaya çıkan kentlerde görmek mümkündür. Küresel ekonomi ile entegrasyonu birincil hedef olarak benimseyen bu kentler (Geniş, 2007: 74) sahip oldukları sanayi yatırımları sayesinde son dönemlerde öne çıkmaya başlamışlardır. Gaziantep, Denizli, Çorum, Kayseri ekonomik yönden gelişmiş olan bu kentler çevre yerleşmelerden önemli ölçüde işgücü çekerek kentler arasındaki eşitsizliğin boyutlarını daha da büyütmediler.

Türkiye’de kentlerin ekonomik ve demografik gelişimi sermaye birikim süreçlerindeki değişimlerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu dönüşümlerin yalnız kentin fiziki mekânını değil, onunla ilişkili her türlü yapıyı da dönüştürdüğü gerçeğinden hareketle; göç olgusu da bu süreçte yapı ve nitelik değiştirmiştir. Türkiye’de 1950’lere kadar daha çok yönü *kırdan kente* olan bir göç süreci yaşanırken, 1970/80 döneminden sonra daha çok *kentten kente* olan göçlerin hızlandığını görülmektedir.

Tablo 2: Bazı İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (2008-2016)

İL	TOPLAM NÜFUS	ALDIĞI GÖÇ	VERDİĞİ GÖÇ	NET GÖÇ	NET GÖÇ HIZI
Ankara	5, 346, 518	177, 166	159, 915	17, 251	3,2
Bursa	2, 901, 396	84, 458	63, 812	20, 646	7,1
Çorum	527, 863	16, 688	20, 420	- 3, 732	-7
Denizli	1, 005, 687	28, 170	24, 794	3, 376	3,4
Diyarbakır	1, 673, 119	39, 177	55, 604	- 16, 427	-9,8
Erzurum	762, 021	26, 957	36, 340	- 9, 383	-12,2
Eskişehir	844, 842	36, 687	25, 785	10, 902	13
Hakkâri	267, 813	5, 945	16, 067	- 10, 122	-37,1
İzmir	4, 223, 545	122, 668	98, 902	23, 766	5,6
Kars	289, 786	10, 209	16, 590	- 6, 381	-21,8
Kırklareli	351, 684	16, 882	13, 175	3, 707	10,6
Malatya	781, 305	27, 777	27, 613	164	0,2
Kahramanmaraş	1, 112, 634	27, 307	28, 971	- 1, 664	-1,5
Mardin	796, 237	21, 439	38, 823	- 17, 384	-21,6
Muğla	923, 773	39, 076	31, 520	7, 556	8,2
Muş	406, 501	11, 309	21, 683	- 10, 374	-25,2
Rize	331, 048	15, 006	15, 604	-598	-1,8
Sakarya	976, 948	35, 228	28, 965	6, 263	6,4
Samsun	1, 295, 927	41, 687	41, 187	500	0,4
Sivas	621, 224	22, 966	26, 369	- 3, 403	-5,5
Tokat	602, 662	36, 572	33, 380	3, 192	5,3
Tunceli	82, 193	4, 822	7, 031	- 2 209	-26,5
Yozgat	421, 041	17, 736	21, 825	- 4 089	-9,7
Ardahan	98, 335	5, 164	6, 880	- 1 716	-17,3

Kaynak: TÜİK (ADNKS Göç İstatistikleri)

İllerin göç durumlarına ilişkin bilgilerin yer aldığı Tablo 2’de; Ankara, Bursa, Denizli, İzmir, Muğla gibi sermayenin yoğunlaştığı illerde net göç hızı pozitif değerlerde iken Sivas, Yozgat, Ardahan, Çorum, Rize gibi illerde ise net göç hızlarının negatif değerlerde olduğu görülmektedir.

IV. KEYNESYEN VE NEO-LİBERAL POLİTİKALARIN SİVAS İLİ'NDEKİ GÖÇ SÜRECİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Anadolu'nun en eski tarih ve kültür merkezlerinden biri olan Sivas, M.Ö. 2000 yıllarından itibaren Hititler, Frigler, Lidyalılar, Persler, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Selçuklular ve Osmanlılar gibi pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu dönemlerde önemli bir bilim ve kültür merkezi olan şehir ayrıca tarihi İpek Yolu ve Kral Yolu'nun da geçiş noktaları üzerinde bulunan önemli bir ticaret merkezi idi. Selçuklu Devleti'ne uzun süre başkentlik yapan Sivas, Osmanlı döneminde ise Çorum, Amasya, Tokat, Kayseri ve Malatya'nın bir kısmının bağlı olduğu önemli bir eyalet merkezi idi (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 6839-6850).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise Sivas ekonomik ve demografik açıdan küçük bir Anadolu kenti niteliğine sahipti. Bundan sonraki süreçte 1985 yılına kadar sürekli artış gösteren il nüfusu 1985 sonrası azalma sürecine girmiştir. Bu bakımdan Sivas'ta nüfus hareketlerini 1927-1985 dönemi ve 1985'ten sonraki dönem olmak üzere ikiye ayırarak incelemek mümkündür. Aşağıdaki tabloda Sivas'ın 1927'den itibaren il nüfusunun gelişimi görülmektedir.

1927'de yapılan ilk nüfus sayımı sonuçlarına göre il nüfusu 329, 551 kişidir. 1935 yılında bu sayı 432.996'ya yükselmiştir. Bu dönemde nüfusun gelişiminde idari sınırlarda yaşanan değişim ve uygulanan nüfus politikaları etkili olmuştur. 1930'lu yıllardan sonra yaşanan artış ise dönemin ekonomik politikalarıyla yakından ilişkilidir. 1923'te kurulan devletin 1929'da yaşanan Dünya Ekonomik Bunalımının Türk ekonomisinde ortaya çıkardığı krize karşı önlem olarak benimsenen devletçilik politikası gereği, devletin doğrudan sanayi yatırımlarına yönelmesi gerekli görülmekteydi (Başkaya, 2015: 118).

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda tipik bir tarım ekonomisi özelliği gösteren ülkede, sanayi sadece birkaç merkezde toplanmıştı. Tüm imalat sanayinin yaklaşık % 75'i İstanbul, İzmir, Adana, Bursa gibi belirli yerlerde bulunuyordu. Bunlar dışındaki kentler pre-kapitalist ilişkilerin hakim olduğu cılız ekonomilerdi. Bu kentlerden biri olan Sivas, 1930'lardan itibaren devletin sanayi yatırımlarına yönelmesiyle ekonomik ve demografik açıdan bir canlanma sürecine girmiştir. Devletçilik uygulamalarıyla Sivas'a önemli kamu yatırımları yapılmaya başlanmış ve Sivas'ta bulunan önemli sanayi tesisleri bu yıllarda açılmıştır. O dönemde yapılan kamu yatırımları uzun süre ekonomik yapının temel belirleyicisi olmuştur.

İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927'den günümüze kadar Sivas'ta nüfus hareketlerini iki döneme ayırarak incelemek mümkündür. Bu dönemlerden ilki Cumhuriyet sonrası dönemde izlenen devletçi ekonomi politikalarının etkisiyle, kentte artan kamu yatırımlarının kent nüfusunu artırdığı 1927-1985 dönemidir. İkinci dönem ise, 1980 sonrası uygulanan neo-liberal politikalarla birlikte kamu kurumlarının özelleştirilmesi ve sanayi yatırımlarının yetersizliği nedeniyle,

nüfusun azalmaya başladığı 1985 sonrası neo-liberal dönemdir. Nüfusun 1985'e kadar artarak zirve yaptığı, daha sonraki dönemlerde ise büyük kentlere yapılan göçler nedeniyle azalmaya başladığı görülmektedir.

Sivas'ın çevre yerleşmelerden işgücü çekerek nüfusunun artmaya başlaması 1930'lerden sonra devletçi politika gereği planlı döneme geçilerek kentte birçok kamu yatırımı yapıldığı süreçte gerçekleşmiştir. Devlet eliyle sanayileşme hamlesinin ilk adımı olan Demiryolu hattı 1930 yılında kurulmuştur. Bunu izleyen yıllarda Divriği Madenleri Müessesesi (1938), Cer Atelyesi (Vagon Fabrikası) (1939), Çimento Fabrikası (1943), Askeri Dikimevi (1946), Sivas Havaalanı (1966), TCDD Beton Travers Fabrikası (1976), SİDAŞ İplik Fabrikası (1972), 4. Demir Çelik Fabrikası (1976), Sivas Beton Travers Fabrikası (1979), Sivas Demir-Çelik (1987) ve diğer metal sanayi kuruluşları sayılabilir (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 6894-6895).

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında uygulamaya konulan Sosyal Refah Devleti uygulamalarının Türkiye'de mekânsal yansıması, devletin sanayi yatırımlarına yönelerek kentsel gelişme sürecini sağlamış olmasıdır. Bu dönemde artan oranda kamu yatırımlarının yapıldığı ve istihdam olanaklarının arttığı illerin kırsal bölgelerinden kentsel alanlara doğru bir göç gerçekleşmiştir. Sözü edilen dönemlerde Sivas Kent merkezi hem çevre illerden hem de kendi kırsalından nüfus çekmeye başlamıştır. Tablo 2'den de anlaşılacağı üzere 1950-1960 yılları arasında kent nüfusu % 28'den %51'e çıkarken kır nüfusunun artış oranı da gittikçe azalarak 1965 döneminden sonra negatif değerlere düşmeye başlamıştır.

1960'ların iller ve bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltmaya yönelik politikalar dahilinde 1968 yılında Kalkınmada Öncelikli Yörelere kapsamına alınan Sivas'ta, bu dönemlerde yapılan kamu yatırımları 2000'li yıllara kadar il ekonomisinin temel dayanakları olmuştur. 1975 yılında Sivas Ticaret ve Sanayi Odası raporlarına göre, merkez ilçe faal nüfusunun yarıya yakın bir kısmı sanayi işçisi olarak çalışmaktadır. Genel olarak 1980'lerin ortalarına kadar ise kamu kesiminde çalışan işçi sayısı toplam çalışanların % 96'sını, kamu kesiminde ödenen ücretler toplam ücretlerin % 98'ini, kamu kesiminde yaratılan katma değer de toplam katma değer % 96'sıydı (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 6895).

Tablo 3: Sivas İl Nüfusunun Gelişimi (1927-2017)

Yıllar	Toplam Nüfus	Yıllar	Toplam Nüfus
1927	329,741	1955	590,869
1935	432,996	1960	669,922
1940	468,243	1965	705,186
1945	490,493	1970	731,921
1950	542,004	1975	741,713

Kaynak: TÜİK (Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri).

Tablo 3’de 1927 yılları ile Sosyal Devlet ilkelerinin yoğun olarak uygulandığı 1970’lere kadar olan dönemde, Sivas İlinde nüfusun gelişimi verilmiştir. Buna göre bahsedilen dönemde nüfusun genel olarak yıllar itibariyle arttığı görülmektedir.

1970’lere gelindiğinde ise yaşanan neo-liberal kentleşme süreci kentler/bölgeler arasındaki eşitsizlikleri artırmış ve göçün yönünü *kentten kente* olacak biçimde değiştirmiştir. Bu gelişme o kadar çarpıcı bir biçimde gerçekleşmiştir ki 1980 sonrasında ise toplam göçler içinde ‘*kentten kente göç*’ ün payı ‘*kırdan kente göç*’ ün üzerine çıkmıştır (Ataay, 2004: 6). Bu sürecin bir yansıması olarak Sivas 1970 sonrası yaşanan bu süreçten hem kent hem de il ölçeğinde olumsuz olarak etkilenmiştir. Özel sermayenin karlı bulmayarak yeterli yatırım yapmadığı kent, kamu yatırımlarının azalması ve özelleştirme uygulamaları sonucunda istihdam sorunu yaşayarak ekonomik ve demografik açıdan bir gerileme sürecine girmiştir.

Ülke çapında 1980’lerden itibaren hız kazanan özelleştirme uygulamaları kapsamında Sivas’ta da il ekonomisinin lokomotifi sayılabilecek kamuya ait birçok işletme özel kesime devredilmeye başlanmıştır. Bu dönemdeki bazı özelleştirme uygulamaları şunlar olmuştur: Faal olduğu dönemde Sivas için büyük bir istihdam kaynağı yaratan Sivas Demir Çelik Fabrikası 2004 yılında özelleştirildikten sonra 2016 yılında kapatıldı. 2008 yılında ise Sivas’ta faaliyet gösteren Askeri Dikimevi İstanbul’a taşınmıştır. Yine Kangal Kömür İşletmeleri, Divriği Demir Çelik, Sivas Çimento Fabrikası, Sivas Yem ve Sivas Süt Fabrikaları da özelleştirilen kuruluşlar arasında yer almaktadır. Ayrıca Sivas’ın en önemli Kamu İktisadi Teşebbüslerinden biri olan Kangal Termik Santrali de 2013 yılında özelleştirilmiştir. Devletin temel yatırım alanlarından çekilmesi sonucu artık imalat sanayiinde istihdam edilenlerin nüfusun % 31’i kamuda, % 69’u özel sektörde yer almaktadır (STSO, 2005: 11). Ayrıca söz konusu fabrikaların özelleştirilmesi, ilde zaten düşük düzeyde olan istihdam oranının daha da düşmesine yol açmıştır. Özelleştirme uygulamaları sonucu ortaya çıkan işsiz kesim genellikle ya hizmet sektörüne kaymış ya da aileleriyle birlikte büyük kentlere göç etmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun 1975-2016 yılları arasındaki illerin aldığı göç, verdiği göç, net göç ve net göç hızı bilgilerini içeren istatistik verilerine göre (bkz.Tablo: 4) Sivas, verdiği göç aldığı göçten daha yüksek olan bu nedenle de net göç hızı negatif değerlere sahip olan bir il konumundadır. 1970 ve 2000 yılları arasında oldukça yüksek seyreden net göç hızı, 1985-1990 döneminde en yüksek hıza ulaşarak -105,8 seviyesine ulaşmıştır. Bundan sonraki dönemlerde Sivas’ta net göç hızı rakamları görece düşmüş olsa da hala göç veren bir il olma özelliğini sürdürmektedir. Göçlerin yönüne bakıldığında ise Sivas en fazla göçü İstanbul, Ankara, İzmir, Kayseri illerine vermiştir. Sivas’ın en çok göç verdiği il olan İstanbul’da TÜİK verilerine göre Sivas doğumlu 741, 603 kişi bulunmaktadır.

Tablo 4: İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (Sivas)

Yıllar	ADNSK Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
1975-1980	642,359	24, 485	74, 787	- 50, 302	-75,4
1980-1985	671,190	31, 331	69, 018	- 37, 687	-54,6
1985-1990	684,183	33, 463	109, 914	- 76, 451	-105,8
1995-2000	680,536	43, 309	78, 936	- 35, 627	-51
2007-2008	631,112	18, 871	30, 428	- 11, 557	-18,1
2008-2009	633,347	23, 217	28, 585	- 5, 368	-8,4
2009-2010	642,224	23, 467	31, 362	-7, 895	-12,2
2010-2011	627,056	22, 884	30, 131	- 7, 247	-11,4
2011-2012	623,535	21, 492	27, 441	- 5, 949	-9,5
2012-2013	623,824	26, 354	30, 244	- 3, 890	-6,2
2013-2014	623,116	29, 726	34, 855	- 5, 129	-8,2
2014 -2015	618,617	25, 319	25, 319	- 8, 182	-13,1
2015-2016	621,224	22, 966	26, 369	- 3, 403	-5,5
2016-2017	621,301	22, 147	28, 697	- 6, 550	-10,5

Kaynak: TÜİK Göç İstatistikleri

Tablo 5’de yıllar içinde toplam işgücünün sektörler arasındaki dağılımı görülmektedir. TÜİK tarafından yayınlanan ve ilki 1955 yılına, sonuncusu ise 2000 yılına ait verilere göre; istihdamın sektörel dağılımında tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranı 1955-2000 yılları arasında %20’lik bir düşüş yaşanırken hizmetler sektöründe % 20,1 oranında ciddi bir artış yaşanmıştır. Aynı dönem içerisinde sanayi sektöründeki artış oranının ise % 1,9 ile sınırlı kaldığı görülmektedir.

Tablo 5: Sivas’ta İstihdamın Sektörel Dağılımı (1955-1980)

	1955 (%)	1965 (%)	1970 (%)	1975 (%)	1980 (%)	1985 (%)	1990 (%)	2000 (%)
Tarım	89,2	84,7	80,5	80,4	74,4	74,4	69,2	66,5
Sanayi	3,5	3,9	4,9	4,1	5,1	4,8	6	5,4
İnşaat	0,6	1	1,5	3	4,1	3,1	3,9	4
Hizmetler	4	5,7	11	12,2	15,7	17	20,5	24,1
Diğer	2,7	4,7	2,1	0,3	0,7	0,6	0,4	0
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: TÜİK (Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri)

Buraya kadar verilen bilgiler doğrultusunda Sivas’ın ekonomik yapısını özetlemek gerekirse; geçmişte canlı bir ekonomik yapıya sahip olan günümüzde ise sürekli göç veren il, sanayi sektörü yeterince gelişmemesinden dolayı gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) göstergeleri düşük düzeylerde olan bir konumdadır. Kişi

başına gayri safi yurtiçi hasıla göstergeleri, hem ülke hem de İç Anadolu Bölgesi ortalamasının altında kalmaktadır (Doğan, 2007: 40).

Sivas'ta yaşanan demografik gerileme sürecini aktardıktan sonra yıllar içinde il ekonomisinin ülke ekonomisi içerisinde yaşadığı gerilemeyi de şu rakamlarla ifade etmek mümkündür: 1965 yılı Sivas ili GSYİH'sının Türkiye GSYİH'sı içindeki payı % 1.36 seviyesinde gerçekleşmiştir. Ne var ki bu oran, yıllara göre giderek azalmış, 1975'te % 0.99'a, 1980'de % 0.78'e gerilemiştir (akt. Mahiroğulları, 2009: 181). TÜİK'in 1987 ve 2001 arası yılları kapsayan İller Bazında Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Oranlarına göre ise 1987 yılı itibarıyla Sivas'ın ülke GSYİH içindeki payının yüzde 0,71 düzeyinde iken 2001 yılında ise bu oranın % 0,66 düzeyine gerilediği görülmektedir.

İlin, ülke GSYİH'sı içindeki payı yıllar içinde azalan bir seyir gösterirken aynı dönem için hesaplanan fert başına GSYİH oranlarının arttığı görülmektedir. Zira toplam gelirin aksine, fert başına gelir itibarıyla Sivas'ın ülke ortalamaları üzerinde bir performans sergilediği görülmektedir. Fert başına gelir bakımından Türkiye söz konusu dönemde % 31,76 oranında bir büyüme performansı yakalamışken Sivas ise % 77,4 gibi oldukça yüksek bir büyüme performansı sergilemiştir. Sivas ülke ortalamalarının altında bir toplam büyüme performansı sergilemekle beraber, nüfus azalmasından dolayı, fert başına gelir düzeyinde ortalamanın üzerinde artış yaşamıştır (Özaslan, 2008: 203). Buna göre, 1987-2001 döneminde Sivas'ın il dışına önemli oranda göç verdiği gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Sivas'ta göçe ilişkin bir diğer gösterge işgücüne katılma oranının yıllar itibarıyla düşmesidir. İşgücüne katılma oranı 1980 yılında % 66 iken, bu oran zaman içinde düşerek 2000 yılında % 55,7'ye inmiştir. 2013 yılında ise işgücüne katılma oranı % 49,7 olmuştur (TÜİK) İlin verdiği göç yanında işgücüne dahil olmayan nüfusun artışı da işgücüne katılma oranının düşmesine yol açmıştır. Özellikle kent merkezinde emekli ve öğrenci sayısı diğer nüfus kesimlerine oranla daha yüksektir.

Son olarak Sivas ekonomisinin içinde bulunduğu duruma ilişkin güncel bilgiler vermek gerekirse; Kalkınma Bakanlığının hazırladığı “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)”e göre Sivas iller sıralamasında 49. sırada yer almaktadır. Yine bu araştırmada iller sosyo-ekonomik gelişmişliklerine göre 6 kademeye ayrılmış, Sivas bu listede “Dördüncü Kademe Gelişmiş İller” arasında yer almıştır. TÜİK tarafından 2013 yılında yapılan “Seçilmiş Göstergelerle Sivas” araştırmasında ise işsizlik oranı Sivas'ta % 10,0 değerini almış olup % 9,7 olan Türkiye değerinin üzerindedir. 2013 yılında Sivas'ta istihdam edilenlerin oranı % 44,7 olup % 45,9 olan Türkiye değerinin altında kalmıştır.

SONUÇ

Çok eski dönemlerden beri çeşitli nedenlerle var olan göç olgusunun tarihsel süreç içerisinde anlam ve dinamiklerinde farklılaşmalar yaşanmıştır. Asırlar boyu daha çok doğal ve siyasi nedenlerle gerçekleşen göçler, kapitalizmin gelişiminden bu yana büyük bir ivme kazanarak ekonomik bir boyut kazanmıştır. Kapitalizmin doğasında var olan eşitsiz gelişme dinamikleri hem kentler/bölgeler arasındaki hem de toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliğin boyutlarını artırmıştır. 1970'lerden itibaren sermayenin dolaşım hızının artması ve yoğunluğunun farklılaşması, uluslararası sermayeyi çekerek dünya ekonomisi ile eklemlenebilen kentlerin ekonomik/demografik açılardan gelişip diğer yerleşmelerden işgücü çekmesine yol açmıştır. Bu süreçte nüfus kaybeden kentler veya bölgeler ise gerileme sürecine girmektedirler.

Doğasında aşırı birikimden kaynaklanan krizler barındıran kapitalist ekonomik sistemin krizlerden başarılı bir şekilde çıkarak kendini yeniden üretebilmesi için üretim biçimleri değiştirmesi ekonomik yapılarda olduğu kadar toplumsal formasyonlarda da köklü değişimlere yol açmıştır. Son olarak 1970'lerde yaşanan krizden sonra Fordist üretim tarzından postfordist (esnek üretim) tarzına geçilmesiyle kentlerde işsizlik ve dolayısıyla yoksulluk da artmaya başlamıştır. Küçük ve orta ölçekli kentlerde işsizlik sorunuyla mücadele etmek zorunda bırakılan kitleler çözüm olarak buldukları kentlerden göç etmek durumunda kalmışlardır.

Bahsedilen bu süreçten etkilenen kentlerden biri olan Sivas da son dönemlerde artan oranda bir göç sorunuyla karşı karşıyadır. Asırlar boyunca canlı bir ekonomik yapıya sahip olan kent, üretim modellerindeki dönüşümlerin ardından yeni ilişkiler sistemi içinde kendine yer bulamaması nedeniyle ekonomik ve demografik olarak bir gerileme sürecine girmiştir. Cumhuriyet sonrası dönemde uygulanan devletçilik politikaları gereği Sivas'ta birçok kamu yatırımı yapılmış ve bu yatırımlar kent merkezine kırsal alanlardan çevre illerden nüfus çekmiştir. 1980'lere kadar artış gösteren il nüfusu, bu tarihlerden sonra düşüş göstermeye başlamıştır. Ekonomide neo-liberal politikaların uygulanmaya başlamasıyla toplam istihdamın önemli bir kısmını karşılayan kamuya ait birçok işletmenin özelleştirilmesi ve başkaca sanayi yatırımının yapılmaması nedeniyle kentte önemli miktarlarda işgücü kaybı yaşanmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- ATAAY, Faruk (2001), "Türkiye Kapitalizminin Mekânsal Dönüşümü", *Praksis*, Sayı: 2, ss. 53-96.
- ATAAY, Faruk (2004), "Türkiye'de Kentsel ve Bölgesel Gelişme Dinamikleri (1923-2000)", *Küreselleşme Kıskaçında Kent ve Politika*, (ed. Muharrem Güneş), ss.5-62.

- BAŞKAYA, Fikret (2015), *Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına*, İstanbul: Öteki Yayınları.
- BORATAV, Korkut (2016), *1980'li yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*, Ankara: İmge Yayınevi
- BORATAV, Korkut, (2006), *Türkiye'de Devletçilik*, Ankara: İmge Yayınevi.
- BRENNER, Neil (2004), *New State Spaces*, Oxford: Oxford University Press.
- CASTELLS, Manuel (2014), *Kent, Sınıf, İktidar*, (çev. Asuman Türkün), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- CEM, İsmail (2007), *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- CHOMSKY, Noam (2003), *Profit Over People-Neoliberalism and Global Order*, Newyork: Seven Stories Press.
- DOĞAN, Ali Ekber (2002), *Birikimin Hamalları: Kriz, Neo-Liberalizm ve Kent*, İstanbul: Don Kişot Yayınları.
- DOĞAN, Adem (2007), "Sivas İli Ekonomisinin Makro-Ekonomik Göstergeler Açısından Türkiye ve İç Anadolu Bölgesindeki Yeri", *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı*, ss.40-52.
- ERAYDIN, Ayda (1992), *Postfordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- ERCAN, Fuat (1997), "Tarihsel ve Toplumsal Bir Süreç Olarak Kapitalizm ve Esneklik", *95'-96 Petrol-İş Yıllığı, Türkiye Petrol Kimya Lastik Sanayi İşçileri Sendikası*, İstanbul: ss.661-693.
- ERSOY, Melih (2001), "Sanayisizleşme Süreci ve Kentler", *Praksis*, Sayı: 2, ss. 32-52.
- GOUVERNEUR, Jacques (2007), *Kapitalist Ekonominin Temelleri*, (çev. Fikret Başkaya), Ankara: İmge Kitabevi.
- GENİŞ, Şerife (2007), "Küreselleşme. Toplumsal Eşitsizlik ve Mekânsal Ayrışma", *Sivil Toplum Dergisi*, Sayı: 5, ss. 69-84.
- HARVEY, David (1997), *Postmodernliğin Durumu*, (çev. Sungur Savran), İstanbul: Metis Yayınevi.
- HARVEY, David (2013), *Sosyal Adalet ve Şehir*, İstanbul: Metis Yayınları.

- HARVEY, David (2015), *Sermayenin Sınırları*, (çev. Utku Balaban), İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- İÇDUYGU, Ahmet; İbrahim SİRKECİ ve İsmail AYDINGÜN (1998), “Türkiye’de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketlerine Etkisi”, *Türkiye’de İçgöç*, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, ss. 207-244.
- İÇDUYGU, Ahmet ve İbrahim SİRKECİ (1999), “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, <https://works.bepress.com/sirkeci/> (21.10.2017).
- KAYGALAK, Sevilay (2009), *Kentin Mültecileri*, İstanbul: Dipnot Yayınları.
- KAYGALAK, İrfan ve Şevket IŞIK (2007), “Kentleşmenin Yeni Ekonomik Boyutları”, *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı: 16, ss.17-35.
- KAZGAN, Gülten (2016), *Liberalizmden Neo-liberalizme*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KELEŞ, Ruşen (2016), *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge Yayınevi.
- LEFEBVRE, Henri (2014), *Mekânın Üretimi* (çev. Işık Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- LİPIETZ, Alain (1987), *Mirages and Miracle-The Crises of Global Fordism*, England: Verso Publication.
- LİPIETZ, Alain, (1993), “Uluslararası İşbölümünde Yeni Eğilimler: Birikim Rejimleri ve Düzenleme Tarzları”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı: 56-61, ss.58-83.
- MAHİROĞULLARI, Adnan (2009), “Cumhuriyet’ten Günümüze Sivas’ta Ekonomik Yapı ve İstihdam”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, ss. 175-194.
- OKONKWO, Osmond, Paul Obidike, (2016), “Commercialization and Privatization Policy in Nigeria: A Review”, *International Journal of Innovative Development & Policy Studies* 4(1), 45-54.
- ÖKTEM, Binnur (2013), “Küresel/Dünya Kenti”, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, İstanbul: Örgün Yayınevi, ss. 103-138.
- ÖZASLAN, Metin (2008), “Sivas İli’nin Sosyal ve Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi”, *Sivas İlinin Ekonomik Gelişmesinde Ana Strateji Ne Olmalı Paneli*, ss.202-225.

- POLANYİ, Karl, (2016), **Büyük Dönüşüm**, (çev. Ayşe Buğra), İstanbul: İletişim Yayınları.
- SAĞLAM, Serdar (2006), “Türkiye 'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, *Türkiyat Araştırmaları*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- SAVRAN, Sungur (2009), “Bunalım, Sermayenin Yeniden Yapılanması, Yeni Liberalizm”, *Dünya Kapitalizminin Krizi* (der. N. Satlıgan, S. Savran), İstanbul: Belge Yayınevi, ss.6-70.
- SMİTH, Neil (1984), “Deindustrialization And Regionalization: Class Alliance And Class Struggle”, Newyork: *Papers in Regional Science*, Vol: 54, 113-128.
- ŞEN, Besime (2011), “Kentsel Mekânda Üçlü İttifak: Sanayisizleşme, Soylulaştırma, Yeni Orta Sınıf”, *İ.Ü Siyasal Bilgiler Dergisi*, No:44, ss.1-21
- ŞENSES, Fikret ve Erol Taymaz, (2003), “Unutulan Bir Toplumsal Amaç: Sanayileşme Ne Oluyor? Ne Olmalı?”, *ERC Working Papers in Economics*.
- ŞENGÜL, Tarık (2008), “Kapitalist Kentleşme Dinamikleri, Küreselleşme ve Türkiye Kentleri”, *Adana Kent Sorunları Sempozyumu*, TMMOB Yayını, ss. 279-290.
- TAYMAZ, Erol (1993), “Kriz ve Teknoloji”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı: 56-61, ss.5-40.
- T.C KALKINMA BAKANLIĞI, (2011), *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)*.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, (2013), *Seçilmiş Göstergelerle Sivas*.
- THORNS, David. C. (2004), *Kentlerin Dönüşümü, Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam*, (çev. E. Nal-H. Nal), İstanbul: Soyak Yayınları.
- URRY, John (1999), *Mekânları Tüketmek*, (çev. Rıfat Ögdül), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- YELDAN, Erinç (2002), “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”, *Praksis*, Sayı: 7, ss. 19-34.
- YIRTICI, Hakkı (2009), *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- YURT ANSİKLOPEDİSİ, (1982), *C.XIX*, İstanbul: Anadolu Yayıncılık.